

Україна: Широке застосування касетних боєприпасів

Уряд несе відповідальність за обстріл Донецька касетними боєприпасами

Джерело: <https://www.hrw.org/uk/news/2014/10/20/264111>



Залишки нерозірваного реактивного снаряда «Ураган» в полі, на території контрольованої українськими урядовими силами, неподалік від Новомихайлівки. Україна, 14 жовтня 2014 року.

© 2014 Оле Солванг/ Х'юман Райтс Вотч

(Берлін) — Українські урядові сили використовували касетні боєприпаси в Донецьку на початку жовтня 2014 року. Використання касетних боєприпасів в населених районах — це порушення законів і звичаїв війни, оскільки така зброя за визначенням має невибіркове ураження. За певних умов це може бути кваліфіковано як військовий злочин.

Під час тижневої польової місії на сході [України](#) Х'юман Райтс Вотч задокументувала широке використання касетних боєприпасів у бойових діях між українськими урядовими силами і проросійськими ополченцями в більш ніж десяти містах і селах. У багатьох

випадках нам не вдалося точно з'ясувати, хто несе відповідальність за ці дії, однак факти вказують на те, що урядові сили завдали кілька ударів по Донецьку з використанням касетних боеприпасів. 2 жовтня, внаслідок обстрілу Донецька, під час якого, зокрема, використовувалися касетні боеприпаси, загинув співробітник Міжнародного комітету Червоного Хреста.

«Обурює, що зброя, яка є забороненою більшістю держав, так широко використовується на сході України, — говорить Марк Хізней, старший дослідник Х'юман Райтс Вотч з питань озброєнь. — Українська влада повинна негайно взяти на себе зобов'язання не використовувати касетні боеприпаси і приєднатися до заборони на їх використання, що закріплено міжнародною конвенцією».

Відео: <https://www.youtube.com/watch?v=ixf1LEzh1fo>

Касетні боеприпаси містять десятки або сотні суббоеприпасів, що закладаються у контейнерну бойову частину реактивного снаряда або авіабомби. Суббоеприпаси викидаються на певній висоті і, теоретично, спрацьовують при контакті з землею. Площа ураження при цьому може дорівнювати площі футбольного поля, і на ній можуть перебувати як комбатанти, так і цивільні особи. В реальності значний відсоток суббоеприпасів не спрацьовує, але залишається на бойовому взводі, перетворюючись, по суті, на протипіхотні міни. Будь-яка територія, на якій знаходяться нерозірвані суббоеприпаси, залишається небезпечною, допоки не відбудеться розмінування.

Станом на сьогодні міжнародна конвенція про повну заборону касетних боеприпасів як смертельно небезпечної для цивільних осіб зброї вже об'єднує 114 держав. Україна до неї не приєдналася.

Х'юман Райтс Вотч відзначає наявність вагомих доказів, що вказують на причетність українських урядових сил до кількох обстрілів центральної частини Донецька з використанням касетних боеприпасів, які відбулися на початку жовтня. По-перше, на це вказують результати огляду місць ураження, на підставі якого можна зробити висновок про те, що вогонь вівся з боку контрольованої урядом території на північному заході від міста. По-друге, свідки на цій території стверджували, що спостерігали, як реактивні установки стріляли по Донецьку в той час і в ті дні, коли в місті вибухали касетні боеприпаси. Кореспонденту The New York Times вдалося знайти на північному заході від Донецька кілька реактивних снарядів, котрі, ймовірно, впали невдовзі після пуску внаслідок технічної несправності. Їх розташування дозволило переконливо визначити траєкторію польоту.

У 12-ти задокументованих нами випадках застосування касетних боеприпасів загинули щонайменше шестеро людей, десятки були поранені. Реальна кількість втрат, спричинених застосуванням касетних боеприпасів у ході нинішнього конфлікту, імовірно, більша, оскільки Х'юман Райтс Вотч не розслідувала всі повідомлення про такі випадки. До того ж, у ряді випадків неможливо визначити, який саме тип боеприпасів спричинив загибель людей, оскільки одну територію водночас обстрілювали кількома типами уламково-фугасних боеприпасів.

Х'юман Райтс Вотч ідентифікувала касетні боєприпаси за характерними воронками і слідами від осколків, а також за знайденими на місці ураження фрагментами суббоєприпасів, та за фрагментами реактивних снарядів, знайденими поблизу. На деяких фрагментах збереглося маркування, яке дозволило однозначно ідентифікувати тип боєприпасу.

Ми отримали підтвердження використання реактивних систем залпового вогню (РСЗВ) «Ураган» (220 мм) і «Смерч» (300 мм). Співробітники Х'юман Райтс Вотч особисто бачили та фотографували фрагменти касетної бойової частини 16 реактивних снарядів РСЗВ «Ураган» і 6 реактивних снарядів РСЗВ «Смерч». В цілому ці 22 реактивних снаряди могли містити 912 уламково-фугасних суббоєприпасів. Загальне число використаних на сьогоднішній день на сході України реактивних снарядів з касетною бойовою частиною невідоме.

На момент випуску цієї доповіді уряд України не підтвердив і не спростував використання касетних боєприпасів на сході України. Офіційний Київ не відповів, ані на липневий запит Коаліції за заборону касетних боєприпасів, ані на лист Х'юман Райтс Вотч від 13 жовтня.

Українські сили повинні негайно провести розслідування та притягти до відповідальності будь-яких осіб зі складу своїх збройних формувань, які обстрілювали населені території такими боєприпасами. Україна повинна приєднатися до відповідної міжнародної конвенції, вважає Х'юман Райтс Вотч.

Є також вказівки, хоч і не вичерпні, що дають підстави говорити про можливе використання касетних боєприпасів ополченцями, відзначає Х'юман Райтс Вотч.

Міжнародна правозахисна організація закликає Росію негайно взяти на себе зобов'язання не використовувати касетні боєприпаси і приєднатися до конвенції про їх заборону.

«Обстріл населених районів касетними боєприпасами — це кричуща безвідповідальність, і ті, хто віддавав такі накази, мають бути притягнуті до відповідальності, — каже Марк Хізней. — Негайна заява про відмову від використання касетних боєприпасів з боку української влади стала б найбільш переконливим доказом того, що вона дбає про безпеку цивільного населення».

Задokumentовані епізоди використання касетних боєприпасів

Донецьк

Зібрані Х'юман Райтс Вотч факти свідчать про те, що на початку жовтня в центральну частину Донецька влучило щонайменше п'ять реактивних снарядів РСЗВ «Ураган» з касетною бойовою частиною. Є безперечні вказівки на те, що обстріли велися з контрольованої українськими силами території в районі Новомихайлівки на північний захід від Донецька.

На момент цих обстрілів між урядовими силами і ополченцями діяв режим припинення вогню. Незважаючи на це, в районі аеропорту, приблизно за 3 км від місць ураження касетними боеприпасами, тривали активні бойові дії. Всі місця ураження касетними боеприпасами в Донецьку перебували в радіусі одного кілометра від державної установи, яку, імовірно, використовували ополченці, і яка могла бути ціллю обстрілів. Ополченці, котрі охороняли територію, не дозволили нашим співробітникам потрапити туди. Також дослідники бачили там авто зі з двоєною зенітною гарматою в кузові.

Ополченці, як і будь-яка інша сторона конфлікту, за законами і звичаями війни зобов'язані уникати розгортання своїх сил в густонаселених районах. Однак наявність сил ополченців на цих територіях не відмінє те, що застосування касетних боеприпасів у населених пунктах є незаконним, а характер їх ураження — невибірковим. Порушення законів та звичаїв війни однією стороною конфлікту не є підставою для виправдання порушень іншої сторони.

Близько шостої години вечора 2 жовтня касетними суббоеприпасами були обстріляні три райони на південний захід від вул. Університетської в центральній частині Донецька. Розміщення суббоеприпасів (у трьох окремих зонах) вказує на те, що вони були випущені з трьох окремих реактивних снарядів. Раніше Х'юман Райтс Вотч задокументувала факт використання ополченцями гуртожитку, розташованого неподалік, однак нам не вдалося встановити, чи перебували вони там на момент обстрілу.

Одна із зон ураження включала дах супермаркету по вул. Університетській 80-а та навколишню територію. Х'юман Райтс Вотч ідентифікувала 15 точок ураження на даху і 9 — поблизу супермаркету. Крупна пробоїна в північному куті супермаркету могла бути викликана влученням хвостової частини реактивного снаряда.

Під час цього обстрілу загинув 38-річний швейцарець [Лоран дю Паскье](#) — співробітник Міжнародного комітету Червоного Хреста, який перебував на вулиці поруч із офісом, розташованим у тому ж комплексі будівель, що і супермаркет. Точна причина смерті поки не встановлена. Х'юман Райтс Вотч зафіксувала наявність перед офісом МКЧХ двох воронок на відстані приблизно 3 м одна від іншої, які візуально були схожі на сліди від розриву суббоеприпасів. Тіло Лорана дю Паскье було знайдене між цими воронками. Приблизно за 20 м від офісу МКЧХ ми також знайшли осколки суббоеприпасів 9Н210 і фрагмент кільця, яким до суббоеприпасів кріпиться хвостовий стабілізатор.

Приблизно водночас із ураженням суббоеприпасів будівлі по вул. Університетській 80-а, інший реактивний снаряд РСЗВ «Ураган» з касетною бойовою частиною розірвався поблизу проїжджої частини з південно-східного боку будівлі по вул. Університетській, 94. Х'юман Райтс Вотч зафіксувала наявність однієї великої воронки і близько десятка дрібних воронок навколо. Щільність точок ураження вказує на те, що боеприпас спрацював некоректно, викинувши суббоеприпаси з контейнера пізніше, внаслідок чого вони не розлетілися належним чином. Журналіст *The New York Times*, що побував на цьому місці наступного дня, сфотографував розірвані суббоеприпаси і численні фрагменти суббоеприпасів, зокрема, характерну чорну пластикову обойму для попередньо сформованих бойових осколків масою 2 г всередині суббоеприпасу 9Н210.

Зона ураження суббоеприпасами третього реактивного снаряда охоплює територію будинку по вул. Університетській, 100-б. Х'юман Райтс Вотч зафіксувала неподалік від будівлі щонайменше три воронки від суббоеприпасів. На землі в кущах біля південно-східної стіни ми знайшли контейнер бойової частини реактивного снаряда РСЗВ «Ураган». За словами місцевих жителів, чимало суббоеприпасів влучили в дах, однак Х'юман Райтс Вотч не вдалося його оглянути.

Воронки від суббоеприпасів поблизу будівель у всіх трьох місцях вказують на імовірність обстрілу з півдня. Велика воронка на вул. Університетській, 94 дає підстави ствердити, що реактивний снаряд летів з південного заходу. Цей напрям траєкторії польоту ідентифікується за формою всіх воронок і, відповідно, вказує на ведення вогню українськими урядовими силами.

Обстріл Донецька 2 жовтня реактивними снарядами з південного заходу підтверджують повідомлення двох свідків у приміській зоні. Місцевий житель, який проїжджав на машині через Новомихайлівку у другій половині дня 2 жовтня, стверджує, що бачив залпи з південного боку цього села. Незабаром після цього, за його словами, дружина зателефонувала йому з Донецька і розповіла, що центральна частина міста потрапила під ракетний обстріл.

Мешканець села Солодке на південь від Новомихайлівки розповів Х'юман Райтс Вотч, що спостерігав РСЗВ, з якої вівся обстріл, на північний захід від села Солодке. Таким чином, обидва свідки вказують, імовірно, на одну конкретну вогневу позицію в межах території, підконтрольної українським силам.

Того ж дня, 2 жовтня, суббоеприпаси ще одного реактивного снаряда РСЗВ «Ураган» розірвалися в Донецьку поблизу будівлі гірничорятувальної служби по вул. Артема, 157. Дослідники Х'юман Райтс Вотч оглянули фрагменти снаряду біля будівлі, на одному збереглося відповідне маркування із зазначенням касетної бойової частини, спорядженої суббоеприпасами 9Н210. Ми також оглянули воронки від суббоеприпасів. Один з фрагментів реактивного снаряда пробив дах і застряг в перекритті третього поверху.

Вранці 5 жовтня щонайменше по два реактивних снаряди РСЗВ «Ураган» вибухнули у 5-му мікрорайоні Київського району в центральній частині Донецька.

Суббоеприпаси одного з цих снарядів розірвалися поблизу перехрестя вулиць Райдужної і Звягільського.

Дослідники Х'юман Райтс Вотч нарахували 11 воронок від суббоеприпасів на вул. Звягільського і оглянули сліди від готових вражаючих осколків на довколишніх парканах, які відповідали характеру ураження реактивним снарядом РСЗВ «Ураган» з касетної бойової частини. На місці нами також були знайдені фрагменти суббоеприпасів.

Під час цього обстрілу був поранений 37-річний чоловік, який працював у своєму дворі. Він розповів Х'юман Райтс Вотч:

Спочатку я навіть не зрозумів, що відбувається. Щось бабахнуло, і мені заклало вуха. Мене вдарило в спину, відкинуло метри на два -три вперед. Всього пилотом і землею засипало. Ніби хвиля пройшла. Коли слух відновився, я почав потихеньку підійматися. І відчуваю — щось липке тече по спині і по нозі. Потім зрозумів, що це кров.

У лікарні в нього знайшли осколки в нозі, спині та руці. Один осколок пробив легеню. Чоловік показав нам рентгенівський знімок з трьома однаковими осколками в грудях і плечі. Ми ідентифікували їх як 2-грамові попередньо-сформовані осколки суббоеприпасів 9Н210, якими заряджають тільки реактивні снаряди РСЗВ «Ураган».

Зона ураження іншого реактивного снаряду знаходилася приблизно за 500 м на захід — в житловій забудові між вулицями Парківською і Косіора. Х'юман Райтс Вотч зафіксувала кілька воронки, місцеві жителі показали нам знайдені після обстрілу фрагменти суббоеприпасів. Щонайменше один мешканець отримав осколкове поранення в ногу.

В той же час ще одне влучення сталося неподалік поблизу вул. Кальмана, що спричинило пожежу у, як мінімум, двох будинках. Х'юман Райтс Вотч не вдалося точно ідентифікувати тип використаного боеприпасу.

Відеозйомка фрагмента реактивного снаряда, застряглого в землі неподалік від будинку 22 по вул. Косіора вказує на те, що реактивні снаряди летіли з південного заходу. Один з мешканців Новомихайлівки розповів журналісту *The New York Times*, що вранці, 5 жовтня, він спостерігав запуск реактивних снарядів з позиції на південь від села.

Кореспондент *The New York Times* з'ясував, що на південь від Новомихайлівки мешканці знайшли частини реактивних снарядів в полі. Під час виїзду на місце співробітники Х'юман Райтс Вотч і цей журналіст виявили фрагменти трьох реактивних снарядів РСЗВ «Ураган» з касетною бойовою частиною і реактивний снаряд РСЗВ «Смерч», які, судячи з усього, впали невдовзі після запуску. У двох реактивних снарядах від «Урагану» суббоеприпаси 9Н210 все ще знаходилися в контейнері. Наявність цих реактивних снарядів, котрі не вибухнули, дозволяє впевнено визначити траєкторію польоту і підтверджує, що обстріли велися з контрольованої урядом території південніше Новомихайлівки.

Старобешеве

Вранці 24 серпня касетні боеприпаси були використані під час обстрілу села Старобешеве, приблизно за 35 км на південний схід від Донецька. На той момент, судячи з усього, цей населений пункт перебував під контролем українських сил. У місцевій лікарні, куди привозять поранених, нам повідомили, що загинули троє і були поранені 17 цивільних осіб.

Чоловік загиблої 80-річної Раїси Лефтерової розповів Х'юман Райтс Вотч:

Вранці Рая ходила до магазину, а потім ця бомба. Вибухом вибило вікно. А вона біля вікна стояла, і її осколками скла посікло, і пробило сонну артерію. Люди кричать: «Дядя Ваня!

Дядя Ваня! Тітку Раю вбило!» Я думаю — не може такого бути: вона ж вдома, відпочиває. А виявилось, що вона туди пішла. І загинула.

Місцевий житель Іван Борлу отримав поранення:

Спочатку був вибух! А потім бомби посипалися — бум-бум-бум. Прямо по моєму дому ця хвиля пройшла. Ми тут їх багато знайшли — таких, які не вибухнули. В землі застрягли. І в сусідському саду вони є. А іншим сусідам дах пробило.

Дослідники Х'юман Райтс Вотч оглянули воронки від суббоеприпасів в місцях, де загинула Лефтерова і був поранений Борлу. В обох місцях ми знайшли фрагменти суббоеприпасів, а поруч з будівлею місцевої адміністрації — хвостову частину реактивного снаряда РСЗВ «Смерч».

В момент обстрілу, 24 серпня, урядові сили та ополченці вели бої за Старобешеве, яке до того контролювалося урядовими військами. За словами одного з місцевих жителів, 26 — 27 серпня ополченці стали тіснити урядові сили. 26 серпня вони [оголосили](#) про встановлення контролю над Старобешевим.

Хвостова частина реактивного снаряда, котра застрягла в землі перед будівлею місцевої адміністрації вказує на те, що вогонь вівся з південного сходу. З урахуванням максимальної дальності польоту реактивного снаряда (70 км) і відстані до російського кордону (30 км) можна припускати, що вогонь вівся з контрольованої урядом території на південний схід від Старобешевевого, або з російської території. У прес-центрі АТО тоді [стверджували](#), що обстріл касетними боеприпасами вівся з російської території. Х'юман Райтс Вотч не вдалося точно встановити, яка зі сторін відповідальна за цей обстріл.

На базі ополченців в Старобешевому Х'юман Райтс Вотч оглянула 7 нерозірваних суббоеприпасів 9Н235, повністю споряджений контейнер реактивного снаряда РСЗВ «Ураган», і контейнер аналогічного реактивного снаряда. Ополченці розповіли нам, що в день нашого приїзду вони знищили три реактивних снаряди від «Урагану» з повністю спорядженою бойовою частиною, що вказує на неодноразове застосування РСЗО «Ураган» на цій місцевості. «На полях цього добра повно валяється, — розповів один з місцевих жителів. — Тепер і в поле не вийдеш».

Х'юман Райтс Вотч не вдалося встановити походження і час запуску зібраних ополченцями реактивних снарядів і суббоеприпасів.

Макіївка

Працівник місцевої екстреної служби в контрольованій ополченцями Макіївці на схід від Донецька повідомив Х'юман Райтс Вотч, що вони знаходили фрагменти суббоеприпасів і реактивних снарядів щонайменше в трьох місцях.

За його словами, 19 та 20 серпня в районі залізничного вокзалу під час обстрілів касетними боеприпасами загинули двоє людей, на місці вони знайшли фрагменти

суббоеприпасів. Ще один епізод застосування касетних боеприпасів відбувся поблизу блокпоста ополченців на північний схід від міста, що може вказувати на причетність урядових сил. На блокпосту дослідники Х'юман Райтс Вотч оглянули контейнер реактивного снаряда РСЗВ «Ураган».

Третій епізод застосування касетних боеприпасів поблизу Макіївки стався у селищі Ханженкове, яке на той момент перебувало під контролем ополченців. Дослідники Х'юман Райтс Вотч відвідали місце подій і підтвердили факт застосування касетних боеприпасів. Місцеві жителі показали нам зібрані фрагменти суббоеприпасів.

Ловайськ

Х'юман Райтс Вотч задокументувала застосування касетних боеприпасів поблизу села Грузько-Ломівка біля Ловайська. Хвостові частини трьох реактивних снарядів РСЗВ «Ураган» застрягли в землі біля дороги приблизно за 2 км на північний захід від села.

Ми також супроводжували групу з розмінування в полі на захід від Ловайська, де вона знешкодила нерозірваний суббоеприпас, знайдений місцевим жителем.

Журналіст *The New York Times* показав фотографію хвостової частини реактивного снаряда РСЗВ «Смерч», котра застрягла в сараї на північно-західній околиці Ловайська. За словами місцевих жителів, обстріл відбувся між 25 і 29 серпня, коли ополченці вибивали з міста урядові сили. За розташуванням хвостової частини можна було припустити, що обстріл вівся з північного сходу.

СМТ Новосвітлівка, Луганська область

В селищі міського типу Новосвітлівка Луганської області на південь від Луганська Х'юман Райтс Вотч задокументувала влучення щонайменше шести реактивних снарядів РСЗВ «Смерч» і двох реактивних снарядів невстановленого типу.

Українські урядові сили увійшли до селища 13 серпня, проте приблизно 28 серпня були змушені відступити. Селище сильно постраждало від боїв; за інформацією працівників місцевої лікарні, загинуло більше 100 жителів.

За словами працівника сільськогосподарського коледжу, касетний реактивний снаряд розірвався позаду коледжу одного ранку в період між 8 і 10 серпня. Через канікули учнів у будівлі не було, тому ніхто не постраждав. Х'юман Райтс Вотч зафіксувала наявність декількох десятків воронок від суббоеприпасів на землі і виявила на місці численні фрагменти суббоеприпасів. Ми також знайшли і позначили рештки бойових елементів суббоеприпасів у траві позаду комплексу будівель коледжу.

У самому селищі ми знайшли контейнер від бойової частини реактивного снаряда РСЗВ «Ураган» та численні воронки від суббоеприпасів, а також стабілізатор від суббоеприпасів. Візуально — і за кутом падіння контейнера, і за формою воронок від двох суббоеприпасів — можна було зробити висновок, що обстріл вівся з північного заходу.

У полі на південний схід від Новосвітлівки ми зафіксували фрагменти щонайменше шести реактивних снарядів РСЗВ «Смерч». Там само були знайдені два нерозірвані суббоєприпаси 9Н235. За розташуванням хвостових частин, що застрягли в землі, можна було припустити, що обстріл вівся з північного заходу, однак дослідникам Х'юман Райтс Вотч не вдалося точно встановити, хто їх випустив, оскільки в межах мінімальної та максимальної дальності стрільби перебували і урядові сили, і ополченці.

Методологія

У кожному імовірному місці ураження касетними боєприпасами співробітники Х'юман Райтс Вотч проводили детальне обстеження поверхні. Ми шукали фрагменти реактивних снарядів, збирали фрагменти суббоєприпасів і опитували багатьох жителів, включаючи тих, хто перебував у відповідній зоні в момент обстрілу. У разі виявлення великих фрагментів проводилася прив'язка до місцевості за компасом для точного визначення напрямку, з якого вівся обстріл. У кожному місці велася фото- і відеозйомка, насамперед, зйомка окремих воронки від суббоєприпасів. Фіксувалися GPS-координати кожної зони ураження.

У кожному місці вибуху суббоєприпасів спостерігалася характерна невелика воронка і сліди від розльоту осколків «бризками» — особливо явно на асфальті, де можна побачили численні точки влучення. Присутнє також характерне ураження осколками поверхонь, перпендикулярних напрямку розльоту осколків: металевих дверей, стовбурів дерев і стін.

Майже у всіх обстежених місцях падіння і розриву суббоєприпасів ми збирали їх фрагменти: прямокутні чорні пелюстки стабілізатора, металеві частини кільця, яким вони кріпляться до корпусу суббоєприпасів, а також металеві попередньо сформовані бойові осколки (масою 0,5 г, 2 г, 4, 5 г) — або на землі в точці спрацьовування детонатора, або на поверхнях, перпендикулярних напрямку розльоту. Нами також були віднайдені два фрагменти чорної пластикової обойми для попередньо сформованих бойових осколків (обидва — з осколками масою 2 г) і неушкоджене металеве кільце, яке кріпиться на стику детонатора і корпусу суббоєприпасів. Візуально відрізнити місце розриву суббоєприпасів 9Н210 і 9Н235 можна тільки за розміром готових проникаючих осколків, оскільки за іншими ознаками вони подібні.